

HERBERT W. DUDA, *Die Seltschukengeschichte des Ibn Bibi. Kitāb al-Avāmīr al-‘Alā’īya fi’l-Umūr al-‘Alā’īya*. Munksgaard, Kopenhagen. Copyright 1959 by Ejnar Munksgaard A. S., gedruckt bei Adolf Holzhausens Nfg., Universitätsbuchdrucker, Wien, XVII (I)+366 s.

Bugünlerde 60. doğum yılını kutlamakta olduğumuz tanınmış Alman şarkiyatçılarından ve halen Viyana Üniversitesinde profesör Dr. Herbert W. Duda İbn Bîbî'nin *Kitāb al-Avāmīr al-‘Alā’īya fi’l-Umūr al-‘Alā’īya* adlı maruf eserini Almancaya çevirerek yukardaki isim altında neşretmiş bulunuyor. Prof. Duda eserini 2 sayfalık bir önsözle açıyor (s. V-VI) ve bu eser üzerindeki çalışmalarının tarihine dokunarak, bu işe 1932 yıllarında İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü müdürü Martin Schede'nin teşvik ve himayesiyle başladığını belirtiyor. H. W. Duda habilitasyonunu 1932 de Leipzig'de yaparak bir müddet İstanbul'da çalıştıktan sonra 1936 da Breslau, 1940 ta Sofya ve 1943 te Viyana Üniversitesinde Profesör olarak vazife almış. böylece bu ve diğer engeller yüzünden, önümüzdeki eseri ancak 1957 de baskıya verebilmiştir. Fakat, eserin yayınlanması bu suretle oldukça gecikmiş olmakla beraber, bazı noktalar üzerinde meslektaşlarının fikirlerine başvurarak açıklamaları tekâmül ettirmeye imkân bulduğunu söyleyen H. W. D., bunlara ayrı ayrı teşekkür ediyor ve bu meyanda bu satırları yazanın da adını zikrediyor. Filhakika H. W. D. 1957 de bana bir mektup yollayarak bu eserde raslanan Moğolca ve Moğol tarihi ile ilgili olması muhtemel bazı adlar üzerine fikrimi sormuşlardı. Ben de, üzerinde çalıştığım konularla ilgisi nisbetinde fikir beyan etmek cesaretini göstererek cevapta bulunmuştum. Ben, ancak sordukları noktalara dokunmuş olduğumdan, H. W. D.'nin eserinde tartışma konusu olabilecek yine de bazı noktaların kalmış olduğunu gördüm ve bunlara aşağıda ayrıca temas edeceğim.

H. W. D., XIII-XVI. sayfalarda tercüme ve araştırma esnasında kullanmış olduğu eserlerin listesini veriyor ve 1-15. sayfaları içine alan çok değerli bir giriş'te de eserin ihtiva ettiği devirler, İbn Bîbî'nin hayatı, eserin nüshaları ve yazılış tarihi gibi meseleler üzerinde duruyor.

Malûm olduğu üzere, İbn Bîbî'nin eseri şu 3 şekilde bize kadar intikal etmiştir:

1 — Hicrî 680 (M. 1281) yıllarında ikmal edilmiş olan ve adını yukarıda verdiğimiz Farsça asıl nüsha (Ayasofya Müzesi 2985, 744 sayfa). Bunun tıpkıbasımı 1945 te Türk Tarih Kurumu tarafından ve 1957 de (I. cild) İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

2 — Yine Farsça olarak meçhul bir şahıs tarafından İbn Bîbî hayatta iken yukarıda zikredilen asıl nüshadan çıkarılmış olan özet, yani *muhtasar nüsha* (Paris Kütüphanesi 1536). M. Houtsma tarafından 1902 de yayınlanmıştır.

3 — Yazıcıoğlu Ali tarafından 827 H. (1423 M.) yılında asıl nüshadan kısaltılarak ve ilâvelerle yapılmış olan *Oguzname* veya *Selçukname* adlı Türkçe tercümesi.

Bunun, Ankara, Berlin, İstanbul, Leiden, Leningrad, Moskova ve Paris kitaplıklarında birkaç elyazması vardır, bir kısmı 1902 de Houtsma tarafından yayınlanmıştır.

H. W. D., önümüzdeki eseri hazırlarken ikinci, yani muhtasar nüshayı esas olarak almış, asıl nüshada görülen önemli farkları 327-347. sayfalarda *Ergänzungen aus der Handschrift Aya Sofya Nr. 2985* adı altında 848 adet notla göstermiş, bundan başka okunuşu şüpheli sözler ve türlü açıklamalar için sayfaların altına da notlar eklemiştir. Yalnız bu gibi işlemlerde hangi nüshanın esas olarak alınacağı meselesi, üzerinde durulması gereken bir tartışma konusu olabilir. Yukarıda adı geçen 3 nüsha birer birer ele alınırsa görülür ki, Yazıcıoğlu'nun *Oguzname* veya *Selçukname*'si başlıbaşına bir işleme olduğundan, ancak tercümede istifade edilebilecek yardımcı bir eser yerine geçebilir.

Muhtasar nüsha, her ne kadar İbn Bibî'nin kendi zamanında yazılmış ise de, yine de bir "Muhtasar"dır, yani asıl nüshaya dayanılarak yazılmış 'ikinci derecede' bir eserdir. H. W. D. *muhtasar* nüshayı esas olarak alırken, bunun aynı devirde yazılmış olduğunu göz önünde tutmuş ve muhteva bakımından asıl nüshadan fazla ayrılmayıp ancak hacim bakımından farklı olduğunu belirtmiştir. Tarihi vakalar bakımından bu muhakeme doğru olabilir, fakat isim ve bazı tâbirlere gelince, bu iki nüshanın birçok yerde birbirinden ayrıldığını görmek mümkündür, meselâ:

H. W. Duda'nın eserinde sayfa :	Muhtasardaki Şekiller :	Aya Sofya nüshasına göre doğrusu :
31 (17)	مكنت	58 : مکتب
34 (22)	عام	71 : غمام
50 (39)	اینه	110 : ایبه
63 (52)	عیوف	144 : عیون
65 (55)	رسند	149 : رسد
85 (77)	نزد آن کرد	191 : روان کردند
91 (83)	زرین	202 : زرر
206 (215)	مال را	476 : مارا
212 (222)	نشان	487 : نسیان
214 (225)	دفع	493 : رفع
224 (236)	فی تعویق	518 : فی تعویق
225 (237)	ملک	521 : بلک
238 (250)	سلطان الدین	546 : سلطان علاء الدین
246 (258)	تنمس	561 : شمس
288 (301)	باینک	646 : باینال
321 (333)	متناول	729 : تتناول
255 (267)	نحه	587 : سر نجه
256 (268)	پسر بجه	590 : سراج الدین سر نجه

H. W. D., son iki misalde zikredilen adı *Sırağuddîn Sohn des Beğe* diye çevirmekte ise de, bu çok uzak bir ihtimaldir. Aynı yeri Uzunçarşılı (bk. *Kitabeler*, s. 5 ve 97) değiştirerek *Cacaoglu* şekline sokmuştur ki, fikrimce bunların hiçbiri doğru değildir. Herhalde bu sözün, *Aya Sofya* nüshasına dayanılarak *Sarıca* diye okunması muvafık olur, bu ise ancak Beylerbeyi *Emîr Sirac el-Din Sarıca* ile ilgili olabilir.

Zikredilen bu ve diğer misaller gösteriyor ki, ancak *Aya Sofya* nüshası itimat edilecek bir temel kaynak olabilir, *muhtasar nüsha* ile *Oguzname*, asıl nüsha ile karşılaştırılarak düzeltilmedikçe, yanlış tefsir ve tercümelemler doğabilir. Nitekim H. W. D. da bunu düşünerek, *muhtasar*'ı esas olarak aldıkları halde, bütün şüpheli yerleri *Aya Sofya* nüshası ile karşılaştırmışlardır.

Bundan başka da düzeltilmesi tavsiye olunabilecek bir noktaya daha işaret etmek istiyorum ki, bu da Kırşehir emîri (Nur el-Din) Caca ile ilgili cümledir. AS 646 da ve Muhtasar 301 de *پسر حاجا* Uguzname f 371, 16 vo da *دو جی اجه* (H.W.D. s. 288) şeklinde rasladığımız kelimeyi H. W. D. *Sohn des Hağa* diye tercüme etmekte ise de, fikrimce *حاجا* sözünün *حاجا* *Caca* şeklinde okunması muvafık olur. Bu ise, 1272 tarihli Arapça-Moğolca vakfiyesiyle tanınmış olan Eskişehir ve Kırşehir emîri *Nur-el-Din Cebra'il Caca*'nın (emîr *Baha'el-Din Caca*'nın oğlu) baba veya soy adından başka bir şey değildir. Adı geçen vakfiyenin 70 satırlık Moğolca metnini 1948 de bulduktan sonra, *Nur el-Din Caca*'nın vakfiyelerini bir kül halinde işlemiş ve neşre hazırlamıştım. Birçok engeller yüzünden neşri gecikmiş olan bu eserim Türk Tarih Kurumu tarafından bastırılmakta olup, bu aylarda yayınlanacaktır. Bu münasebetle *Nur el Din Caca*'nın hayatı üzerine yaptığım araştırmalara göre, o, bir müddet Eskişehir'de emîr olarak bulunduktan sonra 1261 de Kırşehir emîrlğine tâyin olunmuş ve aynı senede Esed el-Din'i Salime kalesinde kuşatarak imha etmiştir. 1266 da Aksaray'da cereyan etmiş olan ve Sultan IV. Rükûn el-Din Kılıç Arslan'ın öldürülmesiyle neticelenen malûm hâdisede, Nur el-Din Caca da, Baynal, Nabçi, Turumtay v. b. larla birlikte Mu'in el-Din Pervane'nin tarafını tutmuştur ki, Nur el-Din Caca, İbn Bibî tarihinde ancak bir defa olmak üzere (AS s. 646) bu münasebetle zikredilmektedir. Bu zatın hayatı, hayratı ve vakfiyeleriyle ilgili diğer meseleleri adı geçen eserimde açıklamış olduğumdan, burada tekrarından sarfınazar ediyorum.

H. W. D.'nin eseri basit bir tercüme olmayıp, hakikaten ancak uzun yıllar isteyen dakik bir çalışma neticesinde meydana gelebilecek mukayeseli ve filolojik bir araştırmadır. Çoktan beri merakla beklenen ve büyük bir boşluğu dolduran bu eseri ortaya koymuş olmakla Prof. Herbert W. Duda'yı tebrik ederken, kendilerine daha uzun ömür ve devamlı başarılar dileriz.

